

ГЕНЕЗА МІФОЛОГІЧНИХ СЮЖЕТІВ У ТВОРЧОСТІ КИТАЙСЬКОГО ПОЕТА ЛІ БО (701 – 762)

К. Мурашевич

Кожен народ має підґрунтя, на якому будуються культурні, літературні та соціальні пласти його подальшої історії. Таку роль первородної криниці відіграють міфи та легенди, з яких черпаємо як історію, так і сучасність. Вживання міфологічних сюжетів і персонажів у художніх творах – досить поширене явище. Повернення до стародавності завжди було початком нових революційних рухів у літературі.

Китайський народ має надзвичайно багатий потенціал міфів. На його тлі зародилось багато процвітаючих держав, діячів, геніїв, героїв та поетів. Одним із них був поет танської доби Лі Бо (701 – 762). Його називали безсмертним генієм китайського народу. Для більшості китайських поетів епохи Тан, зокрема й для Лі Бо, найголовнішим у поезії був внутрішній зміст, а не форма вірша. За часів епохи Тан (618 – 907) у поезії відбувся перехід від краси форми до краси змісту. Раніше поезія вважалась досконалою, якщо вона мала чітко встановлену витончену форму. Існувало багато правил написання віршів, за якими встановлювалась кількість ієрогліфів у рядку, кількість рядків, римування за тонами. Зміст поезії не відігравав ніякої ролі. За часів епохи Тан на перше місце виходить внутрішній зміст поезії, а форма вірша стає майже довільною. Адже якщо поезія не має у собі глибини думок, краси висловлювань, якщо вона не наштовхує на роздуми і не зачаровує магією слів та думки, – рима і форма вірша вже не мають ніякого значення. Лі Бо був прихильником таких поглядів, але більшості віршів поета притаманні як глибокий внутрішній зміст, так і чудова форма. Незалежно від тематики, вірші Лі Бо надзвичайно глибокі та змістовні. Майже кожен вірш має прихований зміст, завуальований натяк, що передається художніми засобами. Чи не у кожному рядку можна побачити порівняння, яскраві епітети, колоритні художні образи, метафори, алегорії. Більшість поетичних творів Лі Бо відрізняються надзвичайною простотою стилю і неповторною задушевністю.

Дуже часто поет, описуючи сучасність, звертався до міфів. У багатьох віршах оживають цілі легенди і розповіді про войовничі подвиги легендарних героїв. Він шукав витоки легенд і міфів у сході й заході сонця, у річках і вітрові, у горах і водах.

Розглянемо деякі рядки з вірша “Із келихом у руці запитую місяць” («把酒问月»):

绿烟灭尽清辉发,	Коли в імлу зелену мляве сяйво враз пірна,
但见宵从海上来,	Побачиш ти, як ніч виходить із морського дна,
宁知晓向云间没。	Але уранці знов зникає, в хмари порина.
白兔捣药秋复春,	На місяці Чан Е сидить, у самоті для неї час минає,
嫦娥孤栖与谁邻。	І білий заєць там безсмертя порошок перетирає.

У вірші Лі Бо милується місяцем, бачить у ньому друга і супутника, п’є разом із ним вино. Поет оспівує і звеличує безсмертний та всемогутній місяць. Лі Бо згадує тут деяких міфологічних персонажів, наприклад, Чан Е (嫦娥) та білого зайця (白兔), які нагадують нам про давні легенди.

Чан Е (Чан Сі, Хен Е) – це дружина легендарного стрільця І (羿), який знищив дев'ять сонць задля добробуту народу, і за це був вигнаний із небес на землю та позбавлений безсмертя. Але згодом І дістав еліксир безсмертя у богині Сі Ванму (西王母), щоб випити його разом із дружиною [2, с. 131]. Та жадібна Чан Е прийняла еліксир сама і полетіла на небо. Вона вирішила зупинитись у Місячному палаці, адже інші боги могли осудити її за зраду чоловіка. За давніми легендами, згодом Чан Е перетворилась на жабу і залишилась на Місяці назавжди. За дослідженнями Е. Яншиної Чан Е перетворилась на Місячного духа або на Місячну богиню. Збереглися варіанти цієї легенди, згідно з якими міф про перетворення Чан Е в богиню місяця з'єднався з традицією про втілення місяця в образі жаби. За іншими варіантами, жаба була просто атрибутом місяця. Крім Чан Е, на місяці ще жив білий, або місячний, заєць, який увесь час товк у ступі порошок безсмертя. Пізніша (в часі) легенда про зайця пов'язана з буддизмом. За те, що заєць колись зробив послугу Будді, він був нагороджений безсмертям і відісланий на місяць. За твердженнями В. Єжова, своєму існуванню білий заєць завдячує тому, що обриси плям на Місяці дуже нагадують зайця [2, с. 447].

Лі Бо у своїх віршах з неймовірною любов'ю описує природу. Відчувається його замилювання витворами природи, її чудесами, бездоганною красою. А деякі його вірші нагадують хвалебні оди поклоніння тим чи іншим явищам природи. Як, наприклад, у вірші “Схід і захід Сонця” («日出入行»). Лі Бо закликає слідувати Дао і не противитись волі Неба. Автор порівнює людину із Сонцем, вічним і прекрасним. Їй далеко до Сонця, адже людина – це не первісний ефір (元气). За даоськими вченнями, з первісного ефіру виник світ і тепер ефір наповнює життєву субстанцію. Але основна тема вірша – це возвеличення і похвала Сонцю, і задля цього автор звертається до міфологічної історії Небесного світила. Лі Бо згадує про шестеро драконів (六龙), звертається до матері сонць Сі Хе (羲和), дивується силі Лу Яна (鲁阳). Яку ж історію несуть у собі ці міфічні персонажі?

У древні часи, згідно з легендою, існувало десять сонць, які жили на дереві Фусан (扶桑). Вони були синами богині Сі Хе. З'являлися сонця на небі по черзі, а Сі Хе возила їх на колісниці. Щоранку одне з сонць, омившись в озері, сідало на колісницю. Шість запряжених у неї драконів вивозили сонце на небо, а там Сі Хе зупиняла колісницю і відпускала сонце продовжити шлях самостійно, пильно наглядаючи за ним аж до ночі.

Наведемо рядок з вірша Лі Бо “Схід і захід Сонця”:

鲁阳何德，驻景挥戈... Яка велика сила духу Лу Яна, що зміг мечем зупинити мить.

Лу Ян – легендарний воїн епохи Воюючих царств (475 – 221 до н.е.). Коли він змагався на боці царства Вей проти царства Хань, то ніяк не міг закінчити битву до заходу сонця. Тоді він узяв списа і погнав сонце назад до небес, аби при світлі дня закінчити бій [1, с. 351].

Ось так у невеликому вірші Лі Бо згадав кілька легенд, пов'язаних із Сонцем, яке сходить із глибин моря і знову пірнає у морські води.

Ще одну згадку про шестеро драконів маємо у вірші Лі Бо “Коротка пісня” («短歌行»). У цій поезії автор також розповідає про дерево Фусан (扶桑), на якому жили десять сонць. Лі Бо пише, що дні надто короткі, а горя в них дуже багато. Він бажав би зупинити час і продовжити короткі дні.

吾欲揽六龙， Я бажав би керувати шістьма драконами,
回车挂扶桑... Повернув би колісницю до дерева Фусан.

У вірші “Пісня про північний вітер” («北风行») Лі Бо оповідає про печаль і горе дружини, яку залишив чоловік, пішовши на битву під Великою стіною. Лі Бо описує все у темних кольорах, ніби сонце й місяць забули дорогу до земель, де йде війна. Щоб підсилити загальний колорит, Лі Бо у першому рядку говорить про Свічку-Дракона, який живе біля Холодних воріт (烛龙栖寒门).

За легендою, саме цей Свічка-Дракон був творцем Усесвіту. Розповідь про нього записана у древній “Книзі гір та морів” («山海经»). Це дух із обличчям людини, тілом змія і червоною шкірою, його довжина – тисячу лі. Його очі нагадували дві величезні оливи, і коли дракон розплющував їх – на землі наставав день, а щойно заплющував – приходила ніч. Коли він дихав жаром – наставало літо. Від його одного подиху на землі підіймався сильний вітер. Дракон лежав, згорнувшись, ніби змія. У роті дракон тримав свічку і цим світлом міг освітити високі сфери неба і глибини земних надр, де панував вічний морок. Дракон жив біля небесних воріт на півночі, і туди не доходили сонячні промені. Лише свічкою і очима-оливами дракон освічував усе навколо. Там, де жив Свічка-Дракон, панували морок і холод. Таку ж атмосферу намагався створити у поезії й Лі Бо – за допомогою цього міфічного персонажа.

Яскравий приклад оспівування природи бачимо у вірші “Співаю на прощання Матері Небес, на якій гуляв уві сні” («梦游天姥吟留别»). Матір Небес – це гора, яка знаходиться на півдні Китаю. Але автор навіть не додає до назви закінчення 山, що є звичним до назви усіх гір. Так само у вірші “Гун не може переправитись через Хуанхе” («公无渡河») назва відомих гір Куньлунь (昆仑) не має у кінці звичного закінчення. Це може свідчити про те, що гори досить відомі і мають не абияке значення у історії Піднебесної. Лі Бо схиляється перед величчю гори, яка не дарма називається Матір’ю Небес (天姥), адже гора надзвичайно висока. Вона велична як небесний стовп. Поет ставить її поряд із островом Інчжоу (瀛洲), – одним із п’яти священних гір-островів, де жили безсмертні. Гори-острови знаходились у безодні Гуйсюй. Спочатку вони плавали, а згодом Небесний Владика послав п’ятнадцять велетенських черепах, аби вони тримали острови. До цих островів не можна було ніяк дістатися. Гуляючи на горі Матір Небес, Лі Бо зустрівся з багатьма безсмертними. Через цю гору і пролягав шлях у Небесні Печери (інша назва безодня та магічних островів).

Лі Бо каже, що Матір Небес висмикнула з корінням п’ять священних вершин (五岳) Китаю (势拔五岳). Чотири з цих вершин були розташовані по чотири боки країни і одна в центрі. Вважалося, що вони тримали небо. Але і їм не зрівнятися з горою, улюбленицею поета. На ній Лі Бо чує навіть крик Небесного Півня (空中闻天鸡). Це міфологічний птах, який жив на велетенському дереві неподалік Східного моря і кожен день сповіщав про схід сонця. На його крик відгукувались усі птахи Піднебесної. У вірші присутній ще один міфологічний персонаж – Білий Олень (白鹿), який носив безсмертних на своїх плечах.

Як бачимо, Лі Бо ніби переносить житло безсмертних на гору Матір Небес. Так поет ставить її на найвищий щабель серед усіх гір.

У віршах “Хмаряна тераса на Західній горі” («西岳云台歌») та „Згадую безсмертних” («怀仙歌») Лі Бо пише про міфічний острів Пенлай (蓬莱). Перший вірш присвячений Юаню Даньцю (元丹丘), якого Лі Бо називає безсмертним. Цей персонаж, який нібито живе на Хмаряній терасі уже тисячу років, запрягає двох драконів та літає по небу, мандрує на схід до острова Пенлай і знову повертається на захід (东来蓬莱复西归).

У вірші “Згадую безсмертних” («怀仙歌») Лі Бо ставить самого себе на рівень безсмертних. Він пише, що боги закликають його своєю могутньою піснею (仙人浩歌望我来). Поет волів би вилізти на яшмове дерево й оглянути усе навкруги (应攀玉树长相待). Згадка про яшмове дерево не випадкова. За уявленнями, у міс-

цях проживання безсмертних та богів росли дерева, плодами яких було дорогоцінне каміння. Там росли бірюзові, яшмові, перлинні та чорні нефритові дерева, а на деревах візерункового нефриту були шматочки різнокольорового плямистого нефриту [2, с. 93]. Розглянемо такі рядки вірша:

巨鳌莫戴三山去,   Гігантські черепахи тримають три гори,
我欲蓬莱顶上行.   Хотів би я до острова Пенлай дістатись.

Поет має на увазі три священні гори-острови. Але чому три, а не п'ять? За легендою, спершу й справді було п'ять островів, де мешкали безсмертні: Дайюй, Юаньцзяо, Фанчжан, Інчжоу та Пенлай. Острови плавали на поверхні моря, їх носили хвилі туди-сюди, що завдавало клопоту безсмертним. Нарешті безсмертні звернулись до Небесного Володаря, і він послав п'ятнадцять велетенських черепах, щоб ті тримали ці гори на головах. Кожну гору тримала на голові одна черепаха, а дві інші підтримували її. Та одного разу велетень із країни Лунбо впіймав на гачок шістьох черепах. Дві гори Дайюй та Юаньцзяо віднесло далеко в океан, залишились лише Фанчжан, Інчжоу та Пенлай.

Сюжет потопу – одна з найпопулярніших тем китайської міфології. Найвідоміший сюжет присвячений великому герою, переможцю всесвітнього потопу Юю (禹), який врятував людство від загибелі, та його батьку Гуню. Після того, як земля відділилась від неба, почався потоп, бурхливі води залили все, крім П'яти гір (五岳), багато людей загинуло. Тоді Гунь піднявся на небо і запитав дозволу у верховних владик побудувати дамбу. Дев'ять років Гунь будував її, намагаючись зупинити водний потік, але дамба, побудована з землі, не витримувала натиску води. Гунь знову піднявся на небо і викрав сіжан (чарівну землю, яка росла сама). Він з'єднав сіжан із водою і утворився камінь, завдяки чому дамба була міцною і потоп припинився. Але боги розгнівались на Гуня за крадіжку сіжана і втратили його.

Про появу Юя існує багато легенд. Одна з них розповідає, що тіло Гуня пролежало три роки не розкладаючись, а згодом його було розрубано навпіл і з живота батька з'явився Юй. Згідно з іншими легендами, Юй народився із каменя або спустився з небес, щоб закінчити справу батька [2, с. 146]. Багато років Юй трудився, проклав русла річок, врегулював їхні течії, відвів їхні води в моря, влаштував усю землю, створив гори, дав назви усім річкам, горам, рослинам, тваринам і духам [3, с. 149].

У вірші “Гун не може переправитись через Хуанхе” («公无渡河») Лі Бо згадує усіх вищенаведених персонажів. Ось як починається вірш:

黄河西来决昆仑,   Хуанхе тече на захід крізь гори Куньлунь.
咆哮万里触龙门.   Тече бурхливо десять тисяч лі, вдаряючись об Драконові
Ворота.
波滔天, 尧咨嗟.   Хвилі злітають до неба, зітхає Яо Цзи.
大禹理百川...   Великий Юй керує сотнями потоків...

У вірші описується Хуанхе, бурхлива, наче життя, і переправа серед вируючого потоку. Лунмен (龙门) – це гора, через яку Юй, борючись із потопом, просвердлював прохід, а шлях йому освічував Свічка-Дракон. У вірші згадується фея Яо Цзи (尧咨), яка осягнула даоське мистецтво керувати вітром, вдосконалювати свій дух і літати, перетворюючись у різних істот. За легендою, вона також допомагала Юю зупинити потоп. Чарівниця передала Юю письмена, за допомогою яких Юй міг користуватись чарівною силою. Згодом фея наказала добрим духам допомогти Юю дробити каміння, відводити води і прибирати завали.

У поезії Лі Бо досить часто згадує річку Хуанхе (黄河). Зокрема у віршах “Підносячи вино” («将进酒»), “Присвячую Пею чотирнадцятому” («赠裴十四»), “Хмаряна тераса на Західній горі” («西岳云台歌») він пише про велику та могутню річку із захопленням. У першому вірші поет пише про гуляння та вино. Життя – це чаша з вином, яку потрібно випити до дна. Лі Бо описує веселощі з друзями, які супроводжуються питтям вина. Починається вірш вступом про річку Хуанхе:

君不见黄河之水天上来, Не бачить благородний муж, як Хуанхе бурхливо падає з небес,
奔流到海不复回... Несеться стрімко в море, та не поверне знов...

Схожі слова можна побачити у вірші “Присвячую Пею чотирнадцятому” («赠裴十四»):

黄河流天走东海, Хуанхе тече по небу, а потім впадає у Східне море,
万里写入胸怀间... Протікає десять тисяч лі, вливаючись у душу...

Лі Бо не дарма вказує, що Хуанхе тече небесними просторами. За легендою, Хуанхе й справді брала початок на небі й текла по ньому, несучи свої води на захід до моря, у яке впадала вже на землі. Згідно іншої легенди, Хуанхе не була Небесною Річкою, а брала початок з неї. Небесна Річка тече по небу на захід, до місця, де сполучається небо з землею. Вона є джерелом Хуанхе. На нашу думку, Лі Бо не розділяв ці дві ріки, а постійно наголошував, що Хуанхе тече небесними просторами. Лі Бо возвеличує Хуанхе, говорить з любов'ю про цю могутню стихію. Звертаючись до міфу, поет натякає на неймовірність та казковість ріки. Схожий опис річки Хуанхе маємо у вірші “Хмаряна тераса на Західній горі” («西岳云台歌»):

黄河如丝天际来... Хуанхе наче шовк тече кордонами неба...

Звертаючись до міфів, Лі Бо збагачує поезію фантастичністю, що дає змогу виразити своєрідну суть його художніх образів. Він возвеличує природні явища, використовуючи міфи. Поет наділяє вірші казковою атмосферою, щоб яскравіше змалювати реальний світ. Ще одна причина використання міфологічних персонажів у поезії Лі Бо полягає в тому, що поет мав даоські переконання. Його творчий здобуток містить велику кількість віршів, присвячених даоській тематиці. Як відомо, багато елементів у вченні даосів базувалось саме на міфах, наприклад, пошук безсмертя, криниця довголіття, розповіді про восьмеро безсмертних та їх діяння тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ли Бо. Нефритовые скалы / Ред. Грищенко Р.В. – СПб., 2000.
2. Мифы древнего Китая / Ред. В.Ежова. – Москва, 2003.
3. Яншина Е.М. Формирование и развитие древнекитайской мифологии. – М., 1984.